

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Педагогічний факультет

Кафедра педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти

ВИХОВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти “бакалавр”

Виконала: здобувач першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти
203 групи
Спеціальності 013 Початкова освіта
Освітньо-професійної (наукової)
Програми Початкова освіта
Окс Світлана Вадимівна
Керівник: к.психол.н., професор
Андрієнський Б.М.
Рецензент: д.пед.н. доцентка
Примакова В.В.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	5
1.1 Сутність гендерної культури та її особливості	5
1.2 Основні напрями формування гендерної культури в умовах освітнього середовища.	8
РОЗДІЛ II ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИХОВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	14
2.1 Фактори формування гендерної культури	14
2.2 Психолого-педагогічні умови формування гендерної культури в загальноосвітній школі.....	16
2.3 Аналіз готовності майбутнього педагога до пристосування гендерного розвитку молодших школярів	20
ВИСНОВКИ	25
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	27
ДОДАТКИ.....	29

ВСТУП

Актуальність теми. Значну роль у формуванні особистості хлопчика або дівчинки належать гендерним установкам. Гендерні установки співдіють із ціннісними орієнтаціями як відомо зумовлюють характер засвоєння гендерних ролей. Гендерна роль показує не лише як формується механізм уявлень особистості про себе як уособлення певної статі, але й є звичаєм занотовувати на суб'єктивному рівні цінностей між статевих взаємин. Тому формування відповідних ціннісних основ гендерних установок щодо власної та протилежної статі є важливим дорученням у вихованні особистості молодшого школяра.

Отже, важливим для молодшого шкільного віку є формування гендеру у структурі особистості підштовхує дослідити психологічні чинники даного процесу, визначити виховний потенціал сім'ї, школи в покращенні статевого виховання дитини.

Період молодшого шкільного віку є одним з найголовніших у розвитку особистості дитини. Саме у цьому періоді формуються індивідуальні новоутворення, вироблення адекватної самооцінки, формування критичності по відношенню до себе і оточуючих, розуміння соціальних норм, моральний розвиток.

Опинившись у школі, дитина стає перед безліччю різноманітних виборів, які відносяться до всіх сторін життя в ньому: як навчатися і як будувати свої стосунки з вчителями, як розмовляти з однолітками, як відноситися до тих чи інших вимог і норм та ще багато чого іншого. А ще, потрібно сформувані правильні установки в розвитку дітей: яким йому бути, як себе поводити, як ставитися до інших.

У самосвідомості дитини важливим є формування уявлень про істинні чоловічі і жіночі якості, еталони. У сучасності все частіше встановлюються зразки поведінки, при цьому чоловічі і жіночі якості замасковані, або закрадаються думки про вільний вибір самою дитиною гендерної поведінки, незалежно від її статевого прийняття. Це може спричинити проблеми у

формуванні гендерних уявлень, порушення гендерної соціалізації, а інколи і гендерної ідентичності. У зв'язку з цими питаннями про вивчення гендерних моделей поведінки дітей в періоді молодшого шкільного віку залишається досить актуальним.

Враховавши актуальність даної проблеми, ми обрали таку тему дипломної роботи: «Виховання гендерної культури молодших школярів».

Об'єкт дослідження - процес формування ключових компетентностей молодших школярів.

Предмет дослідження – методика використання гендерного підходу в молодшому шкільному віці.

Мета дослідження – дослідити взаємний вплив виховання гендерної культури в періоді молодшого шкільного віку.

Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити наступні **завдання**:

1. Проаналізувати та визначити основні теоретичні аспекти по темі дослідження.
2. Визначити суть поняття «гендер», проаналізувати та ознайомитись із оптимальним використанням гендерної культури в періоді молодшого шкільного віку.
3. Дослідити вплив використання гендерного підходу в періоді молодшого шкільного віку на процес формування ключових компетентностей.
4. Проаналізувати результати дослідження та оформити висновки.

Методи дослідження – теоретичний аналіз наукових літературних джерел, синтез, порівняння, узагальнення, спостереження, бесіда.

Практичне значення – зумовлюється опрацюванням і перевіркою методичних рекомендацій щодо виховання гендерної культури молодших школярів.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури, додатків.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

1.1 Сутність гендерної культури та її особливості

Слід зазначити, що гендер конструюється через певну систему пристосування індивіда, розподілення праці й утвердження в суспільстві культурних норм, цінностей, ролей і стереотипів. Гендерні системи різних поколінь і культур можуть бути зовсім різні, а культура завжди спирається на досягнення попередніх поколінь. Вирішенням проблем сталого розвитку суспільства неможливе без створення рівних можливостей для самоутвердження особистості незалежно від її статі в будь-якій сфері життя людини.

Поняття «стать» і «гендер» співвідносяться як світло і колір. Тобто стать і світло – природні фізичні явища, що допускають об'єктивні зміни. Гендер і колір – це історичні, культурно зумовлені категорії, за допомогою яких люди групують певні властивості, надаючи їм символічного значення [1, с. 26].

За визначенням О. Кулачек, гендер – це стійка й одночасно мінлива система взаємовідносин і взаємодій, що відповідає певному рівневі культури суспільства і створює фундаментальну складову соціальних зв'язків. Це один з основних компонентів стратифікації суспільства й ієрархізації владних структур [1, с. 26].

Гендер – це характеристика, через яку можна визначити поняття «чоловік» або «жінка», соціальні або психосоціальні ролі особистостей, та психо-біологічні особливості, через які впливає біологічна стать.

Культура – це надбання суспільства, що показують рівень розвитку людини і суспільства, які потім втілюються в результаті продуктивної діяльності людини.

Тобто можемо сказати, що гендерна культура – це підбір характеристик складені на основі психологічних особливостей поведінки чоловіка та жінки, що зміцнюють зв'язок між досягненнями у соціумі та біологічною статтю.

Сучасна наука розрізняє терміни «стать» і «гендер». Перше використовується для позначення анатомо-фізіологічних особливостей людей. За допомогою цих особливостей всі людські істоти діляться на чоловіків і жінок. З розвитком наукових досліджень стало зрозуміло, що з біологічної точки зору між обома статями більше схожості, ніж відмінностей.

Велика вага, високий зростання, м'язиста фігура не є більше показниками чоловічих відмінностей. Єдине значуща біологічна відмінність чоловіків від жінок - це їх роль у відтворенні потомства. У парадигмі сучасного наукового знання гендер є одним з ключових понять. Саме поняття «гендер» прийшло з англійської мови (Gender) і означає граматичну категорію роду. Цей термін був введений для розрізнення понять соціальної та біологічної статі. Крім біологічних відмінностей між статями, існують також поділ їх соціальних ролей, відмінності в поведінці і емоційних характеристиках. Для позначення соціальної взаємодії чоловіків і жінок і було запозичене англійське слово «гендер». Бути в суспільстві жінкою або чоловіком означає не просто володіти різними анатомічними особливостями - це означає виконувати покладені на них різні гендерні ролі.

В основі гендеру лежить ідея про те, що «важливі не стільки біологічні або фізичні відмінності між чоловіком і жінкою, але культурне і соціальне значення, яке суспільство надає цим відмінностям».

Існує й інше визначення гендеру - «конструктивне, в основі якого лежить три групи характеристик: біологічна стать, статево-рольові стереотипи і так званий гендерний дисплей - різноманіття проявів, пов'язаних з запропонованими суспільством нормами чоловічої і жіночої взаємодії»

Гендерна культура учнів це перш за все, розуміння своєї статі, в освітньому середовищі відповідно себе поводити, тобто зрозуміти роль чоловіка та жінки, усвідомити культуру взаємин статей, засвоїти моральні норми так, щоб вони стали їхнім внутрішніми переконаннями.

Освітній заклад повинен забезпечити соціально-педагогічний та культурно-освітній простір, в якому діти, навчаючись і розвиваючись, могли б відкрити для себе свою стать (фізичну, соціальну, поведінкову та ін.), поповнити гендерно-рольовий досвід і в кінцевому результаті сформувати стійкий, позитивний образ «Я – хлопчика» чи «Я – дівчинки». У загальному розумінні гендерна культура є результатом гендерного виховання.

Важливим аспектом гендерної освіти та виховання у школі є постійні перетворення у формах, методах, засобах, підходах, організації освітнього процесу. Зміна видів організаційної роботи необхідна, бо процесом гендерної освіти та виховання передбачено надати учням не лише певний обсяг знань, але й зруйнувати усталені стереотипи їхньої поведінки. Формування егалітарних міжособистісних відносин впливає не тільки на світогляд, але й на поведінку особистості.

Достатній рівень практичних навичок неможливо отримати за обмежений час, який відведений навчальними планами для класної роботи, тому активізувати вирішення питань руйнування усталених гендерних стереотипів та формування егалітарних уявлень в міжособистісних стосунках слід також у процесі позаурочної роботи з учнями.

Проблема гендеру, на її глибоке переконання, полягає у штучності статі, оскільки саме в цьому є первинний сенс запровадження означеного поняття як такого, що розрізняє те, що людині дано від природи у формі її тіла, і те, що вона отримує як систему суспільно-рольових приписів і стереотипів поведінки. Як штучне утворення, тобто в сенсі обумовленості лише природними чинниками, поняття гендеру відкриває нове поле творчої активності, а саме: або ми вважаємо, що стать має якусь константну сутність, з певним стійким набором характеристик, форм мислення, поведінки і

потреб, або визнаємо істотну теоретичну невизначеність характеристик статі, їх залежність від соціальних, культурних, етнічних, професійних контекстів [2, с. 33].

Метою гендерного виховання є формування в учнів гендерної культури - індивідуально-особистісної характеристики і форми збереження і трансляції культурних цінностей, компонента базової культури особистості. Гендерна культура особистості визначається як уявлення особистості про життєве призначення чоловіків і жінок і властивих їм позитивних якостей і рисах характеру, а критеріями її сформованості є встановлення правильних взаємовідносин між статями, прагнення до взаєморозуміння.

Гендерна вихованість розглядається як сукупність когнітивного, емоційно-чуттєвого і поведінкового компонентів соціально-особистісного розвитку молодшого школяра. В якості основних критеріїв оцінки кожного компонента розглядається ступінь їх вираженості. По відношенню до когнітивного компоненту в якості таких визначень: обсяг уявлень про поле, специфіці, аргументованість і усвідомленість, їх зв'язок з особистим досвідом, по відношенню до емоційно-чуттєвого компоненту: стійкість інтересів і потреб, зовнішня виразність емоційних проявів.

Умовами ефективності формування гендерної культури молодших школярів на I ступені загальної середньої освіти, на наш погляд, є:

- Облік педагогами гендерних особливостей учнів в процесі навчання і виховання.
- Включення гендерного компонента в зміст навчальних предметів.
- Проведення позакласної виховної роботи гендерної проблематики.
- Індивідуальна робота з учнями.
- Підвищення гендерної культури педагогів та батьків, орієнтація на гендерно-демократичні і гуманістичні методи взаємодії з вихованцями.

1.2 Основні напрями формування гендерної культури в умовах освітнього середовища.

На нашу думку, саме батьки і педагоги повинні формувати в учнів рольові позиції чоловіка і жінки. І тому, в яку саме жінку перетворюється дівчинка чи яким чоловіком виросте хлопчик, великою мірою залежить від характеру виховної роботи.

У процесі гендерного виховання важливо вирішити низку конкретних педагогічних завдань, до яких відноситься формування:

- соціально-педагогічної відповідальності у відносинах між статями, переконання, що і у сфері інтимних відносин людина не є незалежною від суспільства;

- прагнення мати міцну, дружню сім'ю, що відповідає сучасним вимогам суспільства: рівноправність батька і матері в сім'ї;

- народження кількох дітей; свідоме і відповідальне ставлення до їх виховання, як до свого обов'язку перед суспільством загалом, своїми батьками і дітьми;

- здатності розуміння інших людей і почуття поваги до них не лише як до людей взагалі, але й як до представників чоловічої чи жіночої статі; здатності враховувати і поважати їх специфічні статеві особливості у процесі суспільної діяльності;

- здатності і прагнення оцінювати свої вчинки стосовно інших людей з урахуванням статевої належності, виробляти поняття хорошого и поганого вчинку у сфері цих відносин;

- усвідомлення себе представником своєї статі, що підтримує самооцінку і почуття самоповаги, впевненість і потенціал самореалізації;

- необхідних навичок спілкування і взаєморозуміння, а також здатності приймати усвідомлені рішення у сфері міжстатевих стосунків;

- уміння дружити і любити; досвіду нестатевої любові [5, с.74]

Одне з найголовніших місць в системі чинників, що забезпечують найкращий характер процесу гендерного виховання та формування гендерної культури людини займає освіта. Є науково доведений доробок технологій формування гендерної культури, тому робота з формування

гендерної культури неможлива без використання гендерного підходу до освіти і в освіті.

Мотивом для того, щоб вставити гендерний підхід в державне управління є такі чинники:

1) гендерний підхід – це прояв демократії. Ніхто не може бути обмежений чимось лише за ознакою своєї статі;

2) оскільки суспільство складається з жінок і чоловіків, не можна досягти стійкого розвитку суспільства без використання гендерного аналізу існуючих умов. Тому для того, щоб забезпечити розвиток суспільства необхідно, щоб методи гендерного підходу стали компонентом всіх частин і напрямків політики.

Головна мета гендерного підходу — створення задовільних умов для розвитку дитини на кожному віковому етапі і формування здатності до подальшого саморозвитку.

Важливим фактором у даному підході стає досвід, отриманий в освітньому середовищі, починаючи з молодшого шкільного віку.

Перш за все, саме в молодшому шкільному віці вкладаються перші установки, ціннісні орієнтації, формуються зміст і склад мотиваційно-потрібної сфери, статевої обізнаності, ціннісне ставлення до родини, взаємини статей, що потім відбиваються на все подальше життя жінки і чоловіка, впевненість дітей у собі, цілісність переживань, стійкість ціннісних установок і в кінцевому підсумку ефективність спілкування з людьми, ділових і сімейних взаємин.

У процесі гендерного виховання сформовуються моральні якості дитини, моральні звички поведінки, розвиваються вольові риси особистості. Не можна сформувати повноцінно гармонійну особистість без урахування вчителем унавчально-виховному процесі статі дитини. Таким чином, гендерне виховання має важливе значення для прояснення проблем морального розвитку особистості.

Отже, гендерне виховання в школі — це процес впливу системи освіти на хлопчиків і дівчаток, що враховує їх відмінності, зумовлені статевою приналежністю, і спрямований таким чином на те, щоб вони засвоїли і були готові до виконання прийнятих у даному соціокультурному середовищі гендерних норм і цінностей, моделі чоловічої і жіночої поведінки. Ключовим поняттям гендерного підходу в педагогіці, на думку О. Каменської, є новий для педагогічної науки термін «гендерне виховання». [10, с. 73].

Основні напрямки гендерного виховання:

1. Робота з дітьми і підлітками:

- Виховні години (про проблеми привабливості дівчат хлопців, відносини, кохання, закоханість та ін.);
- Перегляд та обговорення відеофільмів;
- Підготовка банерів, буклетів про проблеми ранніх статевих зв'язків;
- Проведення правових лекцій: «Права людини», «Наші права та обов'язки», проведення днів правової культури;
- Зустрічі, семінари, лекції зі спеціалістами: юристами, лікарями, психологами, представниками традиційних релігійних конфесій;
- Проведення диспутів, семінарів, дискусій, мозкових штурмів за такими темами: «Статеві відносини – велика відповідальність?», «Гендерні ролі, в сучасному світі» та ін.

2. Робота з батьками:

- Батьківські збори за такими темами: «Роль сім'ї в формуванні зорової особистості», «Здоров'я наших дітей – здоров'я нації», «Що таке бути чоловіком і жінкою» та ін.
- Проведення батьківських зборів на правові тематики;
- Лекції;
- Семінари;
- Педагогічні практикуми;
- Дискусії (диспути);
- Конференції (прес-конференції, вечір запитань та відповідей).

Таким чином, в структурі поданих занять – лекцій, семінарських занять, виконання конкретних практичних завдань пошукового характеру, заняття тренінгового типу, написання есе, проведення анкетування.

Форми гендерного виховання:

- Факультативні заняття;
- Самостійні заходи;
- Тренінги;
- Виховні години.

Методи гендерного виховання:

- Інформаційні - (групова бесіда, групове інтерв'ю);
- Діагностувальні методи - представлені в вигляді анкетування та анонімних опитувань (письмових або усних);
- Дискусійні методи – припускають знання та активне використання їх різновидів;
- Ігрові методи – представлені в формі рольової гри з елементами психодрами;
- Психогімнастичні вправи.

Відповідно, щоб сформувати гендерну культуру, для цього покликані наступні завдання:

- познайомити учасників з поняттями «гендер», «гендерна рівність», «гендерна роль», біологічна стать, «політика гендерної рівності», «відповідальність», «відповідальне батьківство»;
- сфокусувати увагу учнів на ролі сім'ї та дітей в сучасному суспільстві;
- сприяти формуванню позитивної установки на сім'ю, усвідомленого вступу в інтимні стосунки і в шлюб, установки на створення міцної сім'ї;
- сприяти розумній і безпечній поведінці в сексуальній сфері;
- сприяти розвитку у дівчат і юнаків відповідальності за себе і близьких людей в сфері шлюбно-сімейних відносин;

- сприяти розвитку необхідних якостей для успішного виконання ролі матері і ролі батька, народження і виховання дітей;
- познайомитися з моделями відповідального батьківства у жінки і чоловіка.

Логічним продовженням заявлених цілей і завдань стають ось наприклад, такі заняття:

«Сімейне щастя», «Дружна, міцна, надійна, щаслива моя сім'я», «Майбутні тата і майбутні мами», «Батьківство як соціальний інститут», «Здатність до шлюбу», «Адаптація подружжя до шлюбу», «Внутрісімейні ролі», «Про уроки майбутнім чоловікам і дружинам», «Відповідальне ставлення до вибору супутника життя», «Мотивація шлюбу», «Сімейні ролі», «Любов». [22, с. 130].

Ці показники покликані стати підставою віднесення дитини до того чи іншого рівня:

- високий рівень може бути в учнів, які вільно володіють знаннями, навичками і вміннями гендерної поведінки, застосовують їх у взаємодії з оточуючими, в самостійної діяльності;
- середній рівень свідчить про те, що учні мають уявлення про належність до певної статі, володіють навичками і вміннями гендерної поведінки і використовує їх у взаємодії з оточуючими, але не так вільно, як учні з високим рівнем;
- низький рівень визначається у тих учнів, які мають недостатні уявлення про належність до певної статі, слабо володіє навичками гендерного поведінки. [21, с. 98]

РОЗДІЛ II

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИХОВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

2.1 Фактори формування гендерної культури

На сьогодні особливе місце набуває проблема формування гендерної культури майбутніх учителів, які в подальшому мають виховувати підростаючі покоління дітей, готувати їх до життя в країні як правової та демократичної держави.

Навчальні заклади сприяють становленню, закріпленню і подальшому розвитку гендерних характеристик особистості. Саме тому гендерна компетентність кожного індивіда навчального та виховного процесу є значущою частиною в становленні і розвитку особистості.

Учні молодшого шкільного віку мають оволодіти гендерною культурою, що включає в себе гендерні знання, мислення і готовність до гендерної виправданої поведінки. Гендерна культура несе уявлення в собі знань основ гендерної теорії, системи етичних цінностей, потреби й уміння гендерної поведінки, здатність до успішного розв'язання гендерних проблем та конфліктів. Гендерна освіта потребує переосмислення підходів до організації навчання, знаходження нових освітніх технологій, нових активних методів розуміння матеріалу через власний досвід, організацію співпраці на принципах партнерства.

Таким чином, можна виділити такі фактори які впливають на формування поняття «гендерної культури»: гендерний, особистісно орієнтований, діяльнісний, компетентнісний підходи.

У процесі дослідження гендерного виховання природнім є питання про формування гендерної компетентності.

Визначення гендерної компетентності можна трактувати так: це і навчальні здібності, знання та вміння (наприклад, уміння успішно навчатися), і навички (соціальні тощо), і моральні цінності (громадянська відповідальність та ін.), і ставлення (скажімо, групова солідарність).

О. О. Нежинська вважає, що «під гендерною компетентністю особистості слід розуміти знання, уміння, навички, що зумовлюють взаємодію з особами різної статі на засадах гендерної рівності, опосередковані їх індивідуально-психологічними (маскулінність/фемінність, гендерна ідентичність, гендерні установки та стереотипи), які проявляються в повсякденній життєдіяльності, спілкуванні та поведінці з особами різної статі» [15, с.180].

Вимоги до сучасного суспільства в формуванні гендерної компетентності учнів має відбуватися в рамках егалітарної гендерної культури, яка спрямована на реалізацію принципів гендерної рівності. Про це засвідчують як міжнародні, так і українські документи про права людини (Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків»). [4, с.44]

Сформувавши зразок гендерної компетенції і елементи гендерної компетентності, гендерна компетентність учнів має включати:

- цінності гендерної рівності, толерантності, антисексизму;
- розуміння соціокультурної (ціннісної та ідеологічної) природи існуючих гендерних відмінностей;
- знання стандартів гендерних культур різних народів, усвідомлення гендерних кодів різних культур;
- знання фундаменту гендерної теорії (основні терміни та поняття);
- вміння обдумувати гендерні стереотипи, гендерні ролі та їх реконструкції;

- навчитися вільно орієнтуватися в інформації, яка відноситься до гендерних питань;
- вміння не використовувати дискримінаційні судження та практики;
- здатність успішно вирішувати свої гендерні проблеми і конфлікти;
- досвід різної навчально-трудової діяльності, які непадвласні статі чи гендера суб'єкта;
- досвід зрілої гендерної самопрезентації;
- досвід самоактуалізації гендерної ідентичності.

Таким чином, наслідок гендерного виховання значний діапазон залежить від гендерної компетентності учасників освітнього процесу, зокрема від ґрунтовності й цілісності гендерних знань, ступеня розуміння сутності гендерного підходу, шляхів вивчення гендерної теорії.

2.2 ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

Особливо значущим для розвитку гендерної культури особистості є молодший шкільний вік.

Як відзначає В. Мухіна, у молодших школярів на перший план виходить розвиток соціальних почуттів, які характеризують дитину вже як соціалізовану людину. Безпосереднє спілкування зі значимими дорослими, ігри і змагання з однолітками, наполеглива навчальна діяльність стимулюють удосконалення соціальних якостей дитини. Позитивним наслідком цього можна вважати, зокрема, формування прихильності до навколишніх, яка виражається у внутрішньому почутті довіри до них і виявляється у здатності до співпереживання (емпатії). Водночас у цей період у дитини з'являється самолюбність, що виражає прагнення не лише до самоствердження, але й до суперництва з іншими. [5, с.60].

Вчитель для дитини встановлює нормативні вимоги з більшою рішучістю, ніж у сім'ї, адже в початкових етапах спілкування дитині важко відокремити себе і досить влучно оцінити характер своєї поведінки. Вчитель

ставить перед дитиною вимоги, аналізуючи її поведінку, створює сприятливі умови для соціалізації і стандартизації її поведінки в системі соціального середовища – обов'язків і прав.

Гендерні стереотипи, зазначає В. Ситников, більше, ніж інші впливають на уявлення про майбутнє життя і на формування гендерної культури у дітей. [17, с.135]

Ці стереотипи, уявлення розбіжні: з однієї сторони вони сприяють, з іншої – заважають оптимальному розвитку індивіда і формуванню гендерної культури. На мою думку, вони відбиваються на впевненості дітей у своїх здібностях; зацікавленості у формуванні будь-яких навичок; на емоційні почуття дітей; на витрати часу і сил, щодо розуміння і демонстрації різних умінь. Потім буде прийняття гендерної ідентичності, що отрималася під впливом сім'ї, позначаються на виборі дитиною і професійної діяльності, і горизонту особистісного розвитку. Отже, і педагоги, і сім'я, вносять вагомий внесок у формуванні досліджуваного компонента особистості.

У дітей молодшого шкільного віку, на думку О. Кікінежді, “спостерігається виникнення сильної потреби в кооперації з представниками своєї статі і закріплення обраної статевої ролі з однолітками”. [19, с.938]

Дослідження особливостей формування і прояву самооцінки у дівчаток і хлопчиків молодшого шкільного віку представлено в роботах І. Кона [129], О. Власової [36], І. Печенко [187] та ін. Вчені відзначають, що стать істотно впливає на формування самооцінки. У дівчаток рівень самооцінки залежить від дорослих і педагогів. У хлопчиків існує взаємозв'язок між самооцінкою і оцінкою однолітків своєї статі. Н. Радіна виявила залежність самооцінки дітей і стилю їх виховання. Вона підкреслює, що виховання за жіночим типом формує занижену самооцінку як у дівчаток, так і хлопчиків. Чоловічий стиль виховання сприяє формуванню вищого рівня самооцінки у дітей обох статей [20, с.50].

Тож, можна вважати, що на становлення власного “Я” дитини істотно впливає самоприйняття. Отже, психолого-педагогічний аналіз дозволяє

зробити висновок, що особливості взаємин дитини молодшого шкільного віку з дорослими, ровесниками своєї і протилежної статі, з власним “Я” доповнюють зміст гендерної ідентичності, набутої в дошкільному віці, і мають вагомий мотив на формування гендерної культури.

Оскільки концепція дослідження гендерних підходів ґрунтується на розумінні гендеру як змінюваної та соціокультурно зумовленої категорії, що по-різному тлумачиться сучасними вченими відповідно до обраної соціалізаційної концепції та сфери наукового пошуку, то гендер – результат процесу становлення, набуття людиною, відповідно до своєї статі рис, якостей, зразків поведінки, які сформовані суспільством у конкретно-історичний проміжок часу й відображають характер (авторитарний/домінаторний чи демократичний/егалітарний) політико-економічної та соціально-культурної взаємодії “чоловічого” і “жіночого” [14, с.25].

Дослідження показало, що особливості гендерних відносин у сім’ї проявляються у таких характеристиках:

- гендерні ролі батьків (відображення гендерної системи суспільства);
- стилі виховання матері і батька (демонстрація гендерних рис типових для своєї статі в поведінці з дітьми);
- гендерні критерії виховання (маскулінні хлопчики і фемінні дівчатка)
- наявність гендерних стереотипів відповідно до статі дітей.

Гендерні стереотипи, зазначає В. Ситников, більше, ніж інші впливають на уявлення про майбутнє життя і на формування гендерної культури у дітей [16, с. 34].

Гендерні стереотипи мають вплив на:

- шкільні досягнення дітей;
- особливості емоцій батьків, реакція на успіхи дітей у різних сферах діяльності;
- поради, які батьки дають дітям щодо різних умінь і навичок;

- різні галузі, до яких батьки заохочують дітей; вибір іграшок, які вони їм хочуть придбати.

Тобто, ці стереотипи, уявлення суперечливі: з однієї сторони вони сприяють, а з іншої – бар'єр оптимальному розвитку особистості і становленню гендерної культури.

На нашу думку, вони мають великий вплив на впевненість дітей у своїх силах; допитливість у формуванні різних навичок; на емоційні якості і самопочуття дітей; витрати часу і сил, щодо розуміння і демонстрації різних умінь. Трішки згодом відбувається прийняття гендерної ідентичності, що утворилася під впливом сім'ї, відбивається на виборі дитиною і професійної сфери, і траєкторії особистісного розвитку.

Тож, і педагоги, і батьки, вносять вагомий внесок у формуванні дослідження особистості.

Формування відносин дівчаток і хлопчиків показують, що саме в розумінні уявлень одностатевої групи йде оцінка поведінки групи іншої статі.

Дівчатка і хлопчики копіюють дії один одного за деякими критеріями, запозиченими у дорослих. Також на формування гендерної культури молодших школярів впливає поява першої закоханості.

Статева та рольова поведінка дітей 6 – 10 років має наслідувальний або ще пошуковий характер. Це перші спроби сексуальних сценаріїв, які не виходять з сексуальних потреб, а виникають на фоні загальних пізнавальних життєвих явищ, відносин статі.

Отже, взаємовідносини в різних, вище сказаних системах, сприяють виробленню гендерної ідентичності і сформованості гендерної культури як компонента образу “Я”.

Так, до найважливіших якостей, відповідних хлопчикам, до них належать сила, розум, чудовий вигляд, гарний настрій, чарівне обличчя і фігура. Дівчаткам відповідають такі якості – розум, чарівне обличчя, фігура, гарний вигляд, добрий характер і т.д. Зазначимо, що емпатія, гідність та повага не відносяться до важливих якостей самозатвердження дівчинки і

хлопчика. Вважаємо, що цьому може сприяти сукупність образів статі, сформовані засобами масової інформації. Відносно до гендерної моделі, дівчинка повинна бути не просто гарною і розумною, але неодмінно спокусливою. Хлопчики розглядають в собі образ агресивного, підприємницького тощо.

Оцінка самого себе та поведінки відбувається у дітей відповідно до поставлених образів.

Хлопчики часто перебивають співрозмовника, намагаються розповідати свої власні історії, щоб відмовитися від інших. У разі конфлікту дівчата намагаються додати і погодитися, а хлопці вирішують непорозуміння за допомогою фізичної сили. Хлопчики успішно і ефективно працюють у групах, можна побачити на прикладі спортивної команди. В командах хлопчиків ніхто не хвилюється про почуття один одного, вони підтримують лише суворі правила.

І для дівчат та хлопчиків, період розподілу інтересів до статевої приналежності є моментом самовизначення впливу стандартів та рольових відносин. Але цей розвиток означає, що виявляється зацікавленість до протилежної статі. Хлопець повинен показувати дівчині, що він виділив її серед інших дівчат, і звернути увагу на себе, не викликаючи засудження однолітків.

Ці взаємні внутрішні завдання будуть вирішені через зовнішню агресивну систему дії хлопчиків та систему оборонних дівчат. Для хлопців смикання дівчат за волосся - традиційний спосіб привернути на себе увагу. Відсутність цього може призвести у дівчини почуття неповноцінності, непривабливості.

2.3 АНАЛІЗ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ДО ПРИСТОСУВАННЯ ГЕНДЕРНОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Формування готовності майбутніх вчителів початкових класів до виховання відносин гендерної культури у молодших школярів повинна розбиратися як цілісна, багатостороння система, яка відповідає меті, завданням і принципам підготовки фахівців. При цьому дієвість системи підготовки вчителя такого характеру визначається ступенем її дотримання вимогам суспільства, структурі і змісту освітньої підготовки сучасного вчителя.

Готовність майбутнього вчителя до професійної діяльності – це така особистісна освіта, яка забезпечує внутрішні умови для успішного виконання цієї діяльності. [9, с.690]

Готовність майбутнього вчителя до гендерного виховання має сукупність характеристик та обумовлюється такими критеріями:

- мотиваційна готовність – вивчення та розуміння вчителями власного потенціалу та його ефекту на хід виховного процесу;
- теоретична готовність – наявність належного рівня знань в напрямі гендерного виховання школярів;
- практична готовність – наявність умінь щодо здійснення різних форм гендерного виховання;
- готовність до творчості і співпраці – відкритість і сприятливість до всього нового, здатність експериментувати, пошуків та інновацій; розробка групових творчих заходів з метою гендерного виховання молодших школярів; вивчення гендерного портрету класу та впливу особистості вихователя на характер комунікації з вихованцями.

Застосування ідей гендерної освіти в системі фахової підготовки студентів, розробці необхідного методологічного та методичного базису як специфічної форми професійної підготовки особистісних, професійних якостей майбутнього учителя, впливу особистості учителя як засобу трансформації і моделювання соціокультурних відносин у середині групи учнівського колективу, дає змогу зазначити факти впровадження нового наукового знання майбутніх учителів:

- сучасна навчально-професійна підготовка майбутнього учителя вимагає нового сприйняття положення та соціокультурної ролі чоловіків та жінок;

- наявність гендерної культури у майбутнього вчителя, як суб'єкта формування світогляду майбутніх поколінь громадян дозволяє обрати модель формування гендерної ідентичності школярів [13, с. 9-41].

У зв'язку з цим перед викладачами вищої школи постає задача формування гендерно-грамотного учителя при організації професійної підготовки. Зміни в національній системі освіти вимагають змін у сфері керування педагогічним процесом у вищій школі, що покликана виконати замовлення сучасного суспільства у вихованні нового соціокультурного типу особистості майбутнього вчителя [7, с.220].

Готовність майбутніх вчителів початкових класів до виховання гендерної культури відносин у молодших школярів в освітньому процесі - це двосторонній процес, що показує на діяльність викладача по актуалізації гендерного потенціалу культури і професійного вироблення майбутнього спеціаліста і спрямований на реалізацію його особистого потенціалу з урахуванням компоненту статі.

Майбутні спеціалісти повинні володіти професійними якостями особистості, що допоможуть їй на належному рівні організувати і підтримувати відносини в колективі, вести розмову в полікультурному професійному середовищі, брати до уваги особливості роботи в чоловічому та жіночому колективі. Вчителю XXI століття важливо оволодіти гендерними величинами і методами у роботі з дітьми молодшого шкільного віку, сприяти їх гендерній обізнаності в межах етнокультурних, субкультурних, статевих та сімейних стосунках.

Тому перш за все, вважаємо необхідно проаналізувати досвід вчителів щодо гендерного виховання як умови підготовленості до формування гендерної культури молодших школярів. Напочатку констатувального

експерименту ми поставили собі за мету вивчити стан гендерної компетентності педагогічного колективу, для того, щоб:

- визначити гендерні погляди;
- розкрити засвоєння педагогічними працівниками змісту та основних структурних елементів досліджуваної проблеми;
- зрозуміти усвідомлення педагогами важливої ролі застосування гендерного підходу в навчально-виховній роботі.

Педагогам пропонувалося пройти опитувальник для діагностики гендерних поглядів (додаток Б).

Отже, результати опитування показали, що серед педагогів переважають традиційні та невстановлені гендерні погляди.

Це свідчить про те, що переважає домінування у педагогічному середовищі гендерних стереотипів.

Відповідно у дівчат підтримується і підкреслюється терпимість, акуратність. Для хлопців притаманними рисами є витривалість та мужність. Також, виявили гендерну упередженість по відношенню до різних стратегій спілкування з дітьми, ставлення до них, оцінка відбувається залежно від статі. Особливо стереотипи мислення стосуються зауважень поведінки і дисципліни учнів та учениць. Більшість вчителів ствердили, що на біганину чи балакучість дівчат звертають велику увагу, а для хлопців це є як звична норма поведінки. Вчителі в більшості випадків схильні вибачати прояви нестримності, емоційності з боку хлопців, ніж дівчат. Це, на нашу думку, є проявом стереотипних поглядів. Така позиція педагога сприяє односторонньому вихованню учнів, локалізує розвиток інтересів та вмінь дівчат і хлопців.

Незважаючи на відсутність різниці в розвитку інтелектуальних здібностей, академічна успішність дівчаток в початковій школі вище, ніж у хлопчиків. Це можна пояснити структурою самого навчального процесу: упор йде на запам'ятовування готових алгоритмів і схем, на виконання дій за зразком, на запам'ятовування, а не на пошук творчого рішення - те, у чому

хлопчики сильні. Але не тільки обмеженість організації навчального процесу впливає на більш високу успішність дівчаток. Ще одним важливим фактором є і те, що дівчатка більш чуйні до соціальних сигналів, піддатливі керівництву дорослих.

Дівчата мають і велику психологічну стійкість в порівнянні з хлопчиками. Хлопчики ж перевершують ровесниць в силі, спритності і логічному мисленні. Можливо, це пов'язано і з різними іграшками та видами ігрової діяльності, які пропонувалися дітям в різному віці.

Проведений аналіз наукових джерел, в яких відображені особливості реалізації статево рольового виховання, дозволяє сказати, що в них сформульовані умови і вимоги до реалізації гендерного підходу в навчанні молодших школярів.

До таких умов відносяться:

1. Виявлення відмінностей і особливостей гендерної спрямованості в навченості хлопчиків і дівчаток.
2. Організація роздільного навчання хлопчиків і дівчаток (Наприклад, створення спеціалізованих шкіл) або роздільної організації навчальної діяльності (наприклад, як на уроках праці).
3. Оптимальний вибір форм, методів і засобів навчання, враховують відмінності в пізнавальній сфері хлопчиків і дівчаток.
4. Підготовка навчального процесу відповідно до індивідуальними особливостями кожного учня.
5. Розробка усередненого стилю ведення уроку для всього класу, що дозволить розділити клас на малі групи.
6. Визначення групи учнів, стиль навчання яких не збігається з усередненим стилем навчання класу.
7. Визначення стилю викладання вчителі відповідно до стилями викладання, необхідними класу.
8. Визначення відповідності стилю навчальних посібників стилю викладання в класі.

ВИСНОВКИ

Метою нашої роботи було дослідити вплив гендерної культури в періоді молодшого шкільного віку. Ми дійшли до такого висновку, що формування гендерної культури для дітей має велике значення, тому що в цьому віці вже формуються відносини дитини з дорослими людьми, однолітками обох статей. Структура цих відносин, знаходження свого місця в їх системі відіграє важливе місце в розвитку різних сфер індивідуальності хлопчика і дівчинки й створює умови для їх позитивної або негативної гендерної соціалізації.

1. Провівши дослідження психолого-педагогічної літератури, можна сказати, що гендерна культура визначена як культура, яка передбачає наявність у людини правильного розуміння про правила і культуру взаємовідносин між статями, турботу, про гендерну рівність, взаємовідносини в соціумі тощо.

2. Гендерна культура прогнозує сформованість у людини правильного розуміння характеристик покликання чоловіка й жінки, їхнього статусу, функцій, взаємовідносин у суспільстві та сім'ї. Молодший шкільний вік є дуже чутливим і сприятливим періодом для формування гендерної культури. Відзначимо, що у дітей молодшого шкільного віку можемо спостерігати потребу виконувати культурні норми суспільства, в числі яких особливе місце посідають гендерні.

3. Гендерний підхід в цілому передбачає, що відмінність в поведінці та сприйнятті чоловіка і жінки визначається не тільки їх фізіологічними особливостями, але і вихованням на основі розповсюджених

в даній культурі уявлень про суть «чоловічого» та «жіночого». Таке чітке уявлення про стать передбачає виправлення стереотипів ієрархічності, розсудливості, асиметрії в навчальному процесі й визначає безкомпромісний новий сучасний підхід до трактування освітніх проблем.

4. Аналізуючи результати проведеної нами роботи, можна дійти до таких висновків про те, що робота з гендерною культурою дітей молодшого шкільного віку, у процесі діяльності, стала надійним фундаментом у подальшому відмінному підвищенні якості процесу гендерного виховання в школі та може бути використана в роботі інших педагогів. Тож, можна сказати, що зупинятися на досягнутому результаті не доцільно і роботу в цьому напрямку варто продовжувати, використовуючи творчі ігри гендерної культури щодня в різних освітніх і виховних моментах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абраменкова В. В. Статева диференціація та міжособистісні відносини в дитячій групі . К.: КАРО, 2010. 77 с.
2. Абубікірова Н. І. Що таке «гендер»? Жінка в суспільстві: міфи і реалії. Збірка статей. К.: Інформація-XXI століття, 2011. 90 с.3. Аветисова К. Р. Про статеве виховання дівчаток. Шкільна педагогіка. 2011. № 1. С. 34-37.
4. Агєєв В. С. Психологічні та соціальні функції гендерних стереотипів. Питання психології. 2010. № 2. С. 44-52.
5. Альошина Ю. Є. Проблеми засвоєння ролей чоловіка і жінки. Питання психології. 2012. № 4. С. 74-81.
6. Арутюнова Л. А. Шляхи та засоби виховання хлопчиків і дівчаток у сім'ї . Шкільна педагогіка. 2011. № 7. С. 39 - 47.
7. Бендас Т. В. Гендерна психологія. Л.: КАРО, 2013. 368 с.
8. Берн Ш. Гендерна психологія. К.: Прайм-ЄВРОЗНАК, 2011. 320 с.
9. Біологічні і соціальні фактори, що формують статеву ідентифікацію. К: Академія, 2010. 791 с.
10. Бочарова І. Н. Деякі питання диференційованого підходу у фізичному вихованні хлопчиків і дівчаток. Педагогіка. 2010. №12. С. 72-75.
11. Введенський В. М. Моделювання професійної компетентності педагога. Педагогіка. 2013. № 10. С. 51-55
12. Венгер А. Л. Психологічні малюночні тести: ілюстроване керівництво. К.: ВЛАДОС-прес, 2013. 159 с.

13. Вербицький А. А. Психолого-педагогічні особливості контекстного навчання. К. : Знання, 2007. 110 с.
14. Войченко А. П. Організація навчально-виховного процесу як засіб формування професійної готовності студентів до педагогічної діяльності. Фрунзе, 2010. 25 с.86
15. Гендерне виховання: навч. посібник для студентів пед. вузів А. Г. Трушкін та ін. Львів: Фенікс, 2011. 191 с.
16. Герасимова Н. Є. та ін. Словник-довідник з педагогіки та психології. Ч: Вид. від ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2010. 212 с.
17. Градусова Л. В. Виховання мужності у хлопчиків в грі. К., 2010. С. 135-147.
18. Дьяченко М. І. Кандибович Л. А. Психологія вищої школи: Навч.посібник для вузів. К.: Академія, 2011. 383 с.
19. Енциклопедія освіти. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с .
20. Захаров А. І. Психологічні особливості сприйняття дітьми ролі батьків. Питання психології. 2012. №1. С. 57-64.
21. Зоріна Н.А., Прокументик О. В. Формування професійно педагогічних компетенцій майбутнього педагога ПЗО. Компетентнісний підхід в освіті: колективна монографія. У., 2016. 280 с.
22. Іванова О. І. Формування позитивної статевої ідентичності у дітей молодшого шкільного віку. К: Академія, 2012. 135 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Окс Світлана Вадимівна, учасниця освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

• вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;

- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

• безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;

• оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;

• використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;

– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

– не підроблювати документи;

– не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

– не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

- не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
- не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних діяльністю університету;
- не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
- не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

13.04.2021

(дата)

(підпис)

Світлана Окс

(ім'я, прізвище)

Додаток Б

Анкета для педагогів

Стаж роботи _____.

Навчальний заклад _____.

Клас _____.

1. Як Ви розумієте поняття:

Гендер –

Гендерне виховання –

Гендерна культура –

Гендерна рівність –

Гендерні стереотипи –

2. На Вашу думку, якому соціальному інституту належить провідна роль у гендерному вихованні, у формуванні гендерної культури

МОЛОДШИХ

школярів?

3. Чи змогли б Ви самостійно визначити рівень гендерної культури учня?

4. Чи вивчали Ви теоретичні основи гендерного підходу в освіті?

5. Чи застосовуєте Ви в практиці своєї роботи гендерний підхід? В чому це проявляється?

6. Чи погодилися б Ви прийняти участь у семінарі для педагогів з питань гендерного підходу в практиці початкової школі?